

Камишова Т. М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТЕЛЕСКОПІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЇЇ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено вивченню історії розвитку телескопії в англійській мові. У статті надається визначення поняття «телескопія», «телескопізм», також детально аналізуються способи перекладу англомовних телескопізмів засобами української мови.

Телескопія є способом творення лексичних одиниць, що полягає у повному чи частковому злитті слів або основ. Вказаним способом утворюються англомовні лексичні одиниці, які сполучають значення вихідних одиниць, що беруть участь у їх творенні. В американському варіанті англійської мови телескопія є найбільш продуктивним способом творення лексичних одиниць серед інших компресивних способів, до яких належать також словоскладання та аббревіація.

Телескопія як оказіональний спосіб словотворення з'явилась в британському варіанті англійській мові в XVI столітті. Перші телескопізми було використано та зафіксовано в творах В. Шекспіра. Телескопізми також створювались та використовувались англійським письменником Л. Керролом. Велику роль у розвитку телескопії в англійській мові та поширенні телескопізмів відіграли англомовні ЗМІ. Більшість фіксованих у писемному мовленні телескопічних одиниць пройшли кодифікацію в лексикографічних джерелах. Нині телескопічні одиниці з'являються, в першу чергу, в різних комунікативних сферах американського варіанту англійської мови, проникаючи згодом до її інших варіантів та стаючи міжваріантними запозиченнями. Такі одиниці утворюються не тільки із власних ресурсів англійської мови, але й із запозичених одиниць, зокрема із арабської мови.

Продуктивність телескопії в англійській мові та поширення англомовних телескопізмів у різних комунікативних сферах зумовлює необхідність з'ясування способів їх перекладу українською мовою. Здебільшого вказані одиниці перекладаються описовим шляхом, поширення якого пояснюється відсутністю еквівалентів вихідних одиниць в українській мові та необхідністю адекватно та в повному обсязі передати їх зміст україномовному реципієнтові. Переклад англомовних телескопізмів відбувається і транскодуванням, переважно адаптивним, калькуванням, а також україномовними лексичними еквівалентами.

Ключові слова: адаптивне транскодування, історія розвитку, злиття, телескопізм, описовий переклад.

Постановка проблеми. Номінативні та словотвірні процеси, що відбуваються в англійській мові нині, зумовлені не тільки суто лінгвістичними факторами, але й екстралінгвістичними. До останніх відносять збільшення обсягу інформації, поява та ускладнення понять, яким потрібно давати назву. Швидке засвоєння та оброблення складної інформації є можливим завдяки її компресивному та композитному оформленню. До лінгвістичних причин, так званого, «композитного вибуху» відносять активізацію оказіональних різновидів словоскладання та, перш за все, телескопії [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри велику увагу науковців до вказаного способу словотворення та самих телескопізмів [див., напр., 1–5; 9–10; 12–14; 16; 18–19; 22], що є мов-

ними одиницями, які з'явилися в англійській мові завдяки йому, ще й донині «відкритим» та таким, що потребує додаткового висвітлення, залишається питання історії розвитку телескопії в англійській мові. Актуальною в зв'язку з проникненням англійських запозичень у різні мови світу, в тому числі й українську, є вивчення способів їх перекладу нею.

Вищезазначене пояснює мету статті, що полягає у вивченні питання історії розвитку телескопії в англійській мові, а також аналізі способів відтворення одиниць, утворених нею, засобами української мови. **Завданнями** статті є визначення поняття «телескопія», з'ясування місця телескопії серед інших композитних способів словотворення в англійській мові, діахронічний аналіз вказаного способу словотворення в англійській мові, а також

визначення способів відтворення сучасних телескопійних одиниць засобами української мови.

Під телескопією розуміємо спосіб словотворення, що є «злиттям двох (чи більше) усічених основ, а також злиттям повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, повністю або частково поєднуючи значення всіх елементів, що входять до нього» [8, с. 115].

Зауважимо, що ще декілька десятиліть тому перше місце за продуктивністю займають такі контамінаційні способи словотворення в англійській мові, як словоскладання та аббревіація [3, с. 14]. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на перший план в англійській мові, в першу чергу, в американському варіанті, який є найбільш впливовим серед інших її варіантів нині, виходить саме телескопія, на чому наголошують науковці [2, с. 41; 3, с. 17; 5, с. 26].

З позицій діахронічного аналізу телескопію можна віднести до мовних феноменів з достатньо тривалою історією. За словами Л. В. Бері, «використовуючи принцип поєднання слів, сполучення яких є плідним, носії англійської мови почали збагачувати її ще в ХVІ столітті» [14, с. 4]. Більшість подібних утворень, що датуються ХVІ століттям, вважаються застарілими, наприклад:

knavigation (1590 р.) [17, с. 54] – *плавання під керівництвом несумлінного штурмана*;

foolosopher (1592 р.) [17, с. 55] – *мислитель, що будує теорії на основі фактів, які не представляють собою інтерес*.

Приклади ранніх телескопізмів літературної англійської мови зустрічаються в творах В. Шекспіра [20]. Такою одиницею є зокрема телескопізм *rebuse*, утворених від корелятивів *rebuke* та *abuse*, що має значення «*лягати, ображати*» [21, с. 371]. Телескопізм *rebuse* не зберігся в сучасній англійській мові, на відміну від телескопізмів, створених Л. Керролом, використаних ним у його відомому дитячому творі «Аліса в Задзеркаллі» (1871 р.) в межах вірша «Бармаглот» [15, с. 56–58]. Деякі із його телескопізмів використовуються носіями мови й досі, зокрема:

galumph (*gallop* + *triumph*) – *йти нерівним переривчастим шагом*;

chortle (*chuckle* + *snort*) – *здавлений сміх, фуркання*;

mimsy (*miserable* + *flimsy*) – *чинний, суворий*.

Значну кількість телескопізмів було створено англомовними ЗМІ. Причина такої мовної творчості полягає в здібності подібних одиниць поєднувати в своєму структурному оформленні та семантичному наповненні близькі або, навпаки,

розрізнені концепти, що сприяє досягненню гумористичного ефекту, експресивності при максимальному збереженні лаконічності форми.

Так, наприклад, внаслідок зміни меж виборчих округів для отримання переваг на виборах у штаті Массачусетс губернатором штату в 1812 році, журналісти відзначили, що штат на мапі почав нагадувати саламандру. В зв'язку з цим виникла лексична одиниця, що об'єднує в собі прізвище губернатора та вказане земноводне: *Gerrymander* (*Gerry* + *salamander*). Подібний приклад ілюструє гумористичний ефект, притаманний значної кількості телескопізмів. При цьому один із корелятивів, що входить до складу зазначеного телескопізму, пов'язаний із реальною історичною особою [12, с. 44].

У 1896 році на сторінках щоденного гумористичного журналу «Punch», що видавався в Лондоні, з'явилося слово *brunch*. Воно вживалось у значенні «*пізній сніданок*». Вказане слово з'явилося спочатку в мовленні студентів Кембріджського університету, які створили його складанням слів *breakfast* та *lunch* [12, с. 45].

До телескопізмів, що використовуються у теперішній час, належить слово *smog*, корелятами якого слугують лексеми *smog* та *fog*. Вперше вказаний телескопізм був зафіксований в періодичному виданні «Daily News» у 1905 році. Газета опублікувала звіт Королівського інституту охорони здоров'я, в якому відзначалось, що у великих містах спостерігалось явище туману з димом, абсолютно нетипове для сільських місцевостей [22, с. 58]. Для позначення цього явища, окрім його опису, використовувався також телескопізм *smog*.

Телескопізми, зафіксовані в писемних джерелах, художніх творах і періодичному друці, як правило, збереглися в мові та пройшли кодифікацію в лексикографічних виданнях. Але в англомовних ЗМІ також вживалися оказіональні телескопізми. Так, наприклад, в газеті «Daily Chronicle» в 1905 році був опублікований вірш «The Mobus and its Train» про мовну ситуацію, характерну для мешканців Лондона того часу:

This life is short and speech is long,

So naming problems probe us

We search for something short and strong,

And compromise on *mobus*.

A race decadent, weak in word,

With lingual languor smitten,

Are we who feel emotion stirred

By reference to «*Gritain*».

I dare not say which side is right,

Should we, or not, a bar form –
 Yet all must hail with huge delight
 A movement labeled «Tarform».
 Whatever be the strife on these,
 One thing all tastes must tickle,
 For every appetite you please,
 As man rejoices when he sees
 His morning “Dailyicle” [цит. за 22, с. 59].

У наведеному вірші наводяться okazionalnі телескопізми, створені носіями мови для позначення різних інновацій у сфері техніки (*tobus* – *tobus-car* + *omnibus* – *омнібус з мотором*), соціальної політики (*tarform* – *tariff* + *reform* – *зміна тарифів*), ареальної політики (*Gritain* – *Great Britain* – *Великобританія*), ЗМІ (*Dalyicle* – *Daily Chronicle* – *газета Дейлі Кронікл*). Подібні одиниці, створені ad hoc, не закріпились в мові.

Створення телескопізмів нерідко обумовлені суто практичними цілями, прагненням до економії та стислості, наприклад, при телеграфуванні. Саме тому зокрема виникли такі телескопійні географічні назви, як: *Westralia* – *Western* + *Australia* – *Західна Австралія*, *Eurasia* – *Europe* + *Asia* – *Євразія*. У 1964 році Африканська республіка, яка отримала незалежність, отримала назву Танзанія (*Tanzania*), що є телескопізмом, який було утворено від таких топонімічних назв, як *Tanganyika* та *Zanzibar*.

На сучасному етапі розвитку англійської мови телескопія є одним із найбільш продуктивних способів творення мовних одиниць. Вони використовуються в усному та писемному мовленні, в побутовому спілкуванні, в рекламі, сфері комп'ютерних технологій, інших сферах. Так, наприклад, шляхом телескопії в англійській мові створено значну кількість назв організацій, кафе, ресторанів, розважальних центрів, магазинів. Подібні назви можуть вирізнятися особливою графікою, зокрема:

Eggs-quizite – *eggs* + *exquisite* (назва ресторану, що спеціалізується на різних блюдах із яєць);

Avant-Card – *avant-garde* + *card* (назва магазину листівок);

ARTstravaganza – *art* + *extravaganza* (назва розважального центру).

Зауважимо, що більшість телескопізмів утворюються в американському варіанті англійської мови. На це зокрема вказують українські науковці [2, с. 41; 3, с. 17; 5, с. 26]. Так, завдяки розвитку комп'ютерних технологій в американському варіанті англійської мови з'явилась безліч телескопійних одиниць, зокрема:

vlog – *відеоблог*;

celeblog – *блог відомих людей*;

webcasting – *передача інформації через Інтернет*;

googleability – *легкість, з якою людина може знайти інформацію через гугл*.

Телескопійні одиниці утворюються та вживаються й у інших сферах, які обслуговуються американським варіантом англійської мови, про що також свідчать приклади:

nukebot (*nuclear*+*robot*) – *робот, призначений працювати у місцях з високим рівнем радіації*;
Grexit – *можливий вихід Греції з Європейського Союзу*;

infobesity – *велике споживання інформації*;
screenager – *молода людина, яка виросла серед екранів (телевізорів, комп'ютерів, мобільних телефонів, смартфонів тощо)*;

blandiose – *дуже ввічливий*.

У телескопійному словотворенні в американському варіанті англійської мови почали брати участь і запозичення, зокрема арабського походження, наприклад:

haloodie – *halal* + *foodie* (*гурман, що вживає страви, виготовлені по-мусульмански*);

hijabista – *hijab* + *fashionista* (*дизайнер модного одягу для мусульманських жінок*);

jihottie – *jihadist* + *hottie* (*приваблива жінка, яка бере участь у терористичній діяльності чи підтримує її*).

Механізм телескопії може поєднуватися з грою слів, наприклад:

peticure – *pet* + *pedicure* (*педикюр та косметичні процедури на ногах та кігтях домашніх тварин*);

phool – *phishing* + *fool* (*людина, яку примушують шляхом маніпуляцій, оману діяти не на свою користь*);

sneckdown – *snowy* + *neckdown* (*перешкода для швидкого руху автомобільного транспорту у вигляді сніжних заметів та кучугур на вулицях*).

Телескопізми, що з'являються в американському варіанті англійської мови, проникають згодом і до інших її варіантів, закріплюючись в них, стаючи міжваріантними запозиченнями [6, с. 70].

Продуктивність телескопії, поява великої кількості телескопізмів в англійській мові та їх поширення в різних комунікативних сферах зумовлює необхідність їх перекладу. Ключовим для перекладознавців стає визначення та аналіз способів передачі таких одиниць. Зауважимо, що переважна більшість телескопійних одиниць є новоутвореннями, як перекладаються українською мовою описово. Це пояснюється відсутністю їх україномовних еквівалентів:

yogalates – *yoga* + *pilates* – комплексні вправи по типу йоги та пілатес;

vocabulary – *voyage* + *vocabulary* – словник-розмовник для мандрівників;

tweetup – *Twitter* + *meet up* – зустрічі між користувачами *Twitter*, організовані на сайті;

travelogue – *travel* + *topologue* – лекція про подорож з кінофільмом);

tulokat – *to look at* – річ, якої не можна торкатися;

aborable – *adorable* + *bore* – привабливий на перший погляд, але нудний згодом.

Відтворення телескопійних одиниць відбувається українською мовою також транскодуванням, тобто «передачею звукової та / або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу» [7, с. 282]. Телескопізми передаються українською різними способами транскодування. Найбільш поширеним є адаптивне транскодування – «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та / або граматичної структури мови перекладу» [7, с. 282]:

adhocracy – *ad hoc* + *bureaucracy* – адхократія;

Amerindian – *American* + *Indian* – амерінд;

animatronics – *animated* + *electronics* – аніматроніка;

apodization – *aperture* + *periodization* – аподизація.

Достатньо широко вживається для передачі цих одиниць українською мовою і транскрипція – «коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови» [7, с. 282]:

chloral – *chlorine* + *alcohol* – хлорал;

bacitracin – *bacillus* + *Tracy* + *in* – бацитрацин;

Bollywood – *Bombay* + *Hollywood* – Боллівуд (індійська кіноіндустрія).

Окремі телескопізми перекладаються українською мовою також транслітерацією (*angiotensin* – *angiotonin* + *hypertension* – ангиотенсін) – «слово вихідної мови передається по літерах» [7, с. 282], змішаним транскодуванням (*elevon* – *elevator* + *aileron* – елевон) – «переважним застосуванням транскрибування із елементами транслітерування» [7, с. 282].

Англомовні телескопізми можуть перекладатись також еквівалентними україномовними лексемами:

evile – *evil* + *vile* – злий;

fantasterrific – *fantastic* + *terrific* – фантастичний;

fraintance – *friend* + *acquaintance* – приятель;

memberlect – *remember* + *recollect* – згадувати;

mizzle – *mist* + *dizzle* – мряка;

newelty – *new* + *novelty* – новинка;

opinionnaire – *opinion* + *questionnaire* – анкета, опитувач.

Адекватне відтворення окремих телескопізмів англійської мови пов'язане також із їх калькуванням, при якому «відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [7, с. 286], наприклад:

parafoil – *parachute* + *airfoil* – парашут-крило;

pervertising – *perverted* + *advertising* – перекручена реклама;

powercise – *power* + *exercise* – силові вправи;

prinister – *prime* + *minister* – прем'єр-міністр;

skousers – *skirt* + *trousers* – спідниця-штани.

Перекладацький аналіз свідчить про варіативність способів перекладу англомовних телескопізмів українською мовою. Вибір адекватного способу перекладу залежить від майстерності перекладача.

Висновки та перспективи дослідження.

Таким чином, телескопізми є мовними одиницями, сформованими внаслідок злиття двох слів або основ, як повних, так і усічених. Телескопія, яка з'явилась у англійській мові у XVI столітті, є продуктивною серед інших композитних способів словотворення нині. На початку появи слова, утворені телескопією, були виключно оказіональними одиницями, що застосовувалися в усному мовленні. Перші телескопізми літературної англійської мови було зафіксовано у творах В. Шекспіра. Значну роль у розвитку телескопії як способу словотворення англійської мови відіграли ЗМІ. Джерелом походження телескопізмів нині є, в першу чергу, американський варіант англійської мови. Вказані одиниці з'являються та використовуються у різних комунікативних сферах, проникаючи до інших варіантів англійської мови. У їх творенні беруть участь запозичення. Розповсюдження телескопізмів в англійській мові зумовлює необхідність вивчення способів їх перекладу українською мовою, найбільш поширеним із яких є описовий, що пояснюється відсутністю еквівалентів у ній та необхідністю у повному обсязі передати їх зміст україномовному реципієнтові. Українською мовою визначені одиниці передаються й транскодуванням, переважно адаптивним, калькуванням, а також за допомогою еквівалентного перекладу.

Список літератури:

1. Бех П. А., Біркун Л. Б. Деякі тенденції у розвитку телескопійних слів сучасної англійської мови: навч. посіб. Київ : НМК ВО, 1992. 60 с.
2. Єнікеєва С. М. Роль телескопії в збагаченні лексику сучасної англійської мови. *Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. Вип. 8. С. 40–46.
3. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
4. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2009. № 34. С. 189–195.
5. Зацний Ю. А., Янков А. В. Лексичні та фразеологічні інновації англійської мови : англо-український словник. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 273 с.
6. Ібрагімова С. С. Теоретичне підґрунтя дослідження національних варіантів англійської мови. *Нова філологія: Збірник наукових праць*. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. № 42. С. 69–73.
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
8. Кізіль М. А. Структурно-семантичні та соціофункціональні параметри метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 298 с.
9. Adams V. Complex Words in English. London : Pearson Education, 2001. 173 p.
10. Algeo J. Blends, a Structural and Systemic View. *American Speech*. 1977. № 52/1–2. P. 47–64.
11. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 312 p.
12. Bergstrom G. A. On Blendings of Synonymous or Cognate Expressions in English. Lund : Harrassowitz, 1966. 211 p.
13. Berrey L. V. Newly-Wedded Words. *American Speech*. 1939. № 14. P. 3–10.
14. Brdar-Szabo R. On the Marginality of Lexical Blending. *Linguistics*. 2008. Issue 9. 1–2. P. 171–194.
15. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland & Through the Looking-Glass. N. Y. : Macmillan Publishers Ltd, 2016. 288 p.
16. Danks D. Separating Blends : A Formal Investigation of the Blending Process in English and Its Relation to Associated Word-formation Processes. Liverpool : The University of Liverpool, 2003. 357 p.
17. Ginzburg R. S., Khidekel S. S., Knyazeva G. Y. A Course in Modern Lexicology. M. : Higher School-Publishing House, 1966. 274 p.
18. Kemmer S. Lexical Blending: An Integrated View, with Implications for Morphology / E. Debenport, A. Pycha, and K. Yoshimura (eds.) Vol. II : The Panels. Chicago : Chicago Linguistics Society, 2004. P. 201–216.
19. Lehrer A. Identifying and Interpreting Blends : An Experimental Approach. *Cognitive Linguistics*. 1996. № 7(4). P. 359–390.
20. Shakespeare W. The Oxford Shakespeare. The Complete Works (Oxford World's Classics) / 2-nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1424 p.
21. Weekly E. Dictionary of Modern English. L. : Routledge, 2007. 442 p.
22. Wentworth H. Blend-words in English. N. Y. : Ithaca, 1964. 112 p.

Kamyshova T. M. THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF TELESCOPY AND WAYS OF TRANSLATING OF ITS UNITS INTO THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the study of the history of development of telescoping in the English language. The definitions of the notions of "telescoping", "telescopingism" are given in the article. Ways of translating of English-language telescopingisms into the Ukrainian language are also analyzed in it.

Telescoping is a way of creating of lexical units by means of full or partial fusion of words or their stems. Telescopic words combine meanings of original units that take part in their creating. Telescoping is the most productive way of creating of lexical units among other compressive ways of word derivation in the American variant of the English language, to which compounding and abbreviation also belong.

Telescoping as an occasional way of word-forming appeared in the British variant of the English language in the XVI century. First telescopingisms were used and fixed in the literary works of W. Shakespeare. Telescopingisms were also created and used by an English writer L. Carroll. Mass media also play a big role in the development of telescoping and spreading of telescopingisms in the English language.

Most of those telescopic units, fixed in the written language, underwent codification in lexicographic sources. Nowadays telescopic units appear, first of all, in different communicative spheres of the American variant of the English language. They penetrate into other variants of the English language later, becoming interviant borrowings. Such units are created not only on the basis of the resources of the English language, but on the basis of the borrowed units, Arabic in particular.

Productivity of telescoping in the English language and a great number of English-language telescopisms in different communicative spheres requires the necessity of studying of ways of their translation by means of the Ukrainian language. Most of the English-language telescopisms are translated into the Ukrainian language descriptively, because descriptive translation helps to render adequately their meanings to the Ukrainian recipient. The translation of the English-language telescopisms is also done by means of transcoding, mainly adaptive, as well as by calquing and Ukrainian lexical equivalents.

Ключові слова: *adaptive transcoding, history of development, fusion, telescoping, descriptive translation.*